

**СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЯТ КИБЕРНЕТИЧЕН ИДЕАЛ
НА ЕВГЕНИ МАТЕЕВ**

Част втора: Теория за системите и икономическото развитие

Николай Неновски

Университет „Жул Верн“

ORCID 0000-0002-9544-9024

Цветелина Маринова

Нов български университет

ORCID 0000-0002-2455-1515

Как да се цитира тази статия / How to cite this article:

Nenovsky, N., Marinova, Tsv. (2026). Sotsialisticheskiyat kibernetichen ideal na Evgeni Mateev. Chast vtora: Teoriya za sistemite i ikonomicheskoto razvitie. (The Socialist Cybernetic Ideal of Evgeni Mateev. Part Two: Systems Theory and Economic Development). *Economic Thought Journal*, 71 (2), 218–243 (in Bulgarian).
<https://doi.org/10.56497/etj2671202>

To link to this article / Връзка към статията:

<https://etj.iki.bas.bg/general-economics-and-teaching/2026/06/08/the-socialist-cybernetic-ideal-of-evgeni-mateev>

Published online / Публикувана онлайн: 8 June 2026

Submit your article to this journal / Изпратете статия за публикуване

<https://etj.iki.bas.bg>

Article views / Статията е видяна:

View related articles / Други подобни статии:

View Crossmark data / Вж. информация от Crossmark:

Citing articles / Цитиращи статии:

View citing articles / Вж. цитиращи статии:

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЯТ КИБЕРНЕТИЧЕН ИДЕАЛ НА ЕВГЕНИ МАТЕЕВ

Част втора: Теория за системите и икономическото развитие ¹

Николай Неновски

Университет „Жул Верн“

ORCID 0000-0002-9544-9024

Цветелина Маринова

Нов български университет

ORCID 0000-0002-2455-1515

Резюме: Представени са основните идеи и приноси на Евгени Матеев, чието мащабно творчество трудно може да бъде обхванато изцяло. След кратък биографичен преглед е проследено развитието на възгледите му, засягащи теорията на системите и кибернетиката. Анализирани са ключовите елементи на неговия модел на социализма и алгоритъмът за практическото му приложение. Разгледани са и основни методологически положения, формулирани във фундаменталния му труд от 1987 г. „Структура и управление на икономическата система“, вкл. микроикономически аспекти, свързани с ролята на предприятията.

Ключови думи: икономика на социализма; планиране; кибернетика; стопански реформи; България; Евгени Матеев

JEL codes: B3; C60; P20; P30; P51

DOI: <https://doi.org/10.56497/etj2671202>

Received: 8 January 2026

Revised: 3 February 2026

Accepted: 27 February 2026

Методологични и общотеоретични проблеми

В последната си мащабна книга „Структура и управление на икономическата система“ (1987) Евгени Матеев се опитва да развие творчески Маркс (чийто модел е в сила за стоковото и по-точно за капиталистическото стоково стопанство), като в рамките на теорията на системите предлага интерпретация и аналитични инструменти за анализ на икономическото развитие. Тук марксизмът се явява частен случай на обяснение, проява на определен исторически период, който е в

¹ Първата част на изследването „Производителност на труда, планиране и автоматизирани системи за управление“ е публикувана в бр. 1/2026 на сп. „Икономическа мисъл“.

помощ на новата методология². В методологически план Матеев възпроизвежда метода на изследване и на изложение на Маркс от „Капиталът“, като го формулира в нови категории. Като водеща клетка, изходно отношение на икономическата система (симетрично на стоката в системата на Маркс) той поставя *икономическия процес*. Според него всеки анализ трябва да започне от реалността, от емпиричното наблюдение (т.е. индуктивно). В реалността цари разнообразието – затова Матеев започва от елемента на „хетерогенния процес“. Икономическата система се представя като „океан“ от хетерогенни процеси. Тук започва и абстракцията – целта е по пътя на абстрахирането да се обособят елементите на един „хомогенен“ тип процес. Всеки икономически процес се състои от елементи и връзки.

„Изходна точка за всяка теория е емпиричната действителност – в нашия случай това е съвкупността от производствени процеси с цялата сложност и многостранност, които отличават всеки един от тях. Да се спре вниманието върху емпирично дадената съвкупност, взета непосредствено, т.е. преди тя да бъде определена като един или друг тип система с хомогенни връзки, това има значение не само на евристичен етап на науката, но и само по себе си. Именно като множество, което е определено само емпирично („ето това множество от тези обекти“) с цялата хетерогенност на параметрите и връзките, общественото производство е обект на нашия краен прагматичен интерес. [...] Но за да се върнем много към сложната и хетерогенна емпирична действителност, този път във всеоръжието на научните знания (*scientia est potentia* на Бейкън!), трябва да изменим трудния път на теорията (Матеев, 1987, с. 22).

След като излага теоретичния модел, Матеев се „връща“ към конкретното, видимото (следвайки метода на Маркс „от конкретното към абстрактното и обратно“). В случая става въпрос за конкретната еволюция, за емпиричните икономически процеси³. Матеев отбелязва две конкретни прояви: *първо*, капиталистическата система с нейните две фази – свободна конкуренция и държавномонополистически капитализъм, наречена от него „система, основана на печалба“, и *второ* социалистическата система („система на обществена собственост и стопанска сметка“), също взета в развитие с нейните екстензивна и интензивна

² Важно е да обърнем внимание на факта, че подобни опити са правени и преди – например тектологията на Александър Богданов.

³ Трябва да отбележим, че през годините в обширната съветска литература, свързана с теорията на системите и с кибернетиката, се води философски спор дали системата има обективен (онтологичен) характер или е по-скоро познавателна (гносеологическа) категория.

фази. Категориите на Маркс „производителни сили“ и „производствени отношения“ са приети като частен случай на новия системен апарат. Според Матеев „понятията обществени отношения или отношения между хората в процеса на производството са колкото чести в литературата, толкова и неясни“ (1987, с. 20). Преформулиран е и предметът на политическата икономия:

„Икономическата система изпъква непосредствено, при емпиричен подход като съвкупност от взаимно обуславящи се производствени процеси, а всеки един производствен процес – като въздействие от страна на човека върху природни вещи и процеси, което ги превръща в потребителни стойности. [...] За разлика от технологията икономиката разглежда емпирично дадения обект като съвкупност не от отделни операции, а само от *производствени процеси*. [...] От всичко това произтичат съществени последици за *категориалния апарат*. Касае се преди всичко за основната категория – производствен процес, която, както се вижда, не се покрива с категорията технологическа система преди всичко по обем. [...] Да се внесе определено с понятието „производствен процес“ като елемент на емпиричната съвкупност обществено производство – това вече открива пътя и към определяне на отношението между елементите на системата. [...] Всяка реална система е отворена. [...] Стигаме до дефиницията – икономическата наука изучава съвкупността от производствени процеси, от отношения между тях (носители на които са потоците продукция) и от екзогенни отношения“ (Матеев, 1987, с. 15–19).

В аналитичен план интерес представляват категориите, въведени от Матеев за двете равнища на икономически връзки в рамките на модела на коефициентите на междуотрасловия баланс – синхронни и диахронни връзки. Първите са протичащите едновременно процеси, а вторите – такива, които протичат по различно време, с времеви лагове. Икономическата система от синхронни връзки (уравнение 1) е статична – тя отговоря частично на модела на простото възпроизводство на Маркс. Когато се появяват екзогенните фактори и ограничения, системата еволюира в посока към диахронни връзки, т.е. към динамичен и интензивен модел (уравнение 2), който ни приближава към разширеното възпроизводство в схемите на Маркс. Диахронните връзки се появяват, за да управляват екзогенните ограничения (например природни ресурси, първична енергия, работно време и др.), и това може да стане само в динамика – чрез единство на прави и обратни връзки.

„И така координацията на екзогенните (по отношение на синхронните икономически връзки в даден период) фактори като средство за отстраняване на

маржиналисткия фатализъм има за основа диахронните връзки както вътре в икономическата система, така и на икономическата система като цяло с останалите сфери на дейност в обществото – връзки, които са обект на специфични социално-икономически механизми на управление“ (Матеев, 1987, с. 108).

Синхронни връзки (статика):

$$x_j = \sum_j^n a_{ij}x_j + y_j \quad (i = j = 1, 2, \dots, n) \quad (1)$$

Диахронни връзки (динамика):

$$x_j = \sum_j^n a_{ij}x_j + \sum_j^n b_{ij} \frac{dx_j}{dt} + y_j \quad (i = j = 1, 2, \dots, n) \quad (2)$$

Динамиката във второто уравнение идва от матрицата на фондоемкостта, на производствените фондове $\|b_{ij}\|$, където темпоралността (лаговете) в инвестициите са водещ фактор. Това е система от диференциални уравнения. В действителност, в края на своята творческа кариера Матеев е принуден да отбележи теоретичните граници на модела на растеж на Маркс (който той разглежда подробно в книгата си от 1956 г.):

„Традиционната икономическа теория свежда проблемите на статическия и динамическия аспект до понятието за просто и разширено възпроизводство. [...] Тази дефиниция трудно може да претендира за точност, тъй като остава неопределено същественото за нея понятие „размери“, и то не на друго, а на „процеса на производство“. Какво могат да означават „размерите“ на един процес? Особено когато се касае за сложен процес в смисъл на система от процеси. [...] Както се вижда, понятието „възпроизводство“ се оказва твърде сложен и многоаспектен проблем“ (Матеев, 1987, с. 124–125).

В първата част на изследването ни разгледахме предложението за итеративно формиране на двете матрици и особено тази на $\|b_{ij}\|$, чрез селекция, конкурс на проекти, предложени от предприятията (вж. Неновски, Маринова, 2026а). В последната си книга Матеев смята, че общата норма на ефективност E става централна не само за уравновесяване на системата, но и за определяне на първоначалното разпределение между потребление и натрупване. Това централизирано решение е противоположност на децентрализирането при системата на частна собственост:

„При развит обществен характер на системата съществува някаква вели-

чина, която изразява в синтезиран вид *равновесие* между екстензивната динамика, интензивната динамика и отношението натрупване – потребление. Дали тази величина ще бъде определена по косвен път като резултат от множество решения (полицентризъм на управлението), или пряко като резултат от централизирано решение (което на свой ред може да бъде резултат от множество от децентрализирани решения – това е друг въпрос) – това зависи от качествената определеност на управлението и от структурата на управляващата подсистема“ (Матеев, 1987, с. 143).

Обобщавайки, Матеев дава характеристика на управлението, на неговите основни моменти и се спира на *въпроса за собствеността*. Той сравнява социалната и в частност икономическата управленска система с биологичната система (рефлекторна по характер) с цел да изведе ролята на социалните стимули и интереси при функционирането на правата и на обратната връзка при последната. При социалната система взаимодействат личности, субекти (принципите на австрийската школа!) и стимулите и обратната връзка са от друг характер.

„Управлението на икономическите системи по цялата пирамида, като се почне от икономическата мегасистема (световното стопанство) и се свърши с елементарния колектив с неделимост на операциите в него, е управление от страна на *личности* по отношение на *личности*. [...] Стават необходими социални, а не „естествени стимули“, които представляват в най-широкия смисъл на думата принуда по отношение на „естествения субстрат“ (Матеев, 1987, с. 146–148).

Ролята на властта в икономическото управление е централна: „Механизмът на управлението в качеството му на задействаща информация (в качеството му на власт) има твърде широк спектър между два екстремума: координация – на единия край, и насилие – на другия“ (пак там, с. 150). От своя страна властта се проявява чрез икономическите интереси, които могат да бъдат обективни и субективни, материални (често отъждествявани с паричния интерес) и морални. Социалният статус също е важен лост за управление. Всичко това отвежда Матеев към големия въпрос за формата на *координация* при наличието на алтернативност и на различни интереси – конкуренция и състезание, както и тяхното съотношение с планирането.

Що се отнася до категорията „собственост“, то Матеев я дефинира по-широко от Маркс – в рамките на определен институционален комплекс, а не само като

основно производствено отношение:

„За собственост може да говорим само тогава, когато отношението на една личност към даден обект се противопостави на отношенията на друга личност към същия този обект. Собствеността се оказва институция, която определя едно поле на свободни действия на нейния субект не само в този смисъл, че свързва свободните действия на субекта на собствеността с някакви вещи в качеството им на обект на собствеността (и средство за постигане на едни или други поставени цели), но и в смисъл, че *изключва* от периметъра на това поле свободните действия на други личности или колективи.[...] Както се вижда, не ограниченията в широкия смисъл обясняват институцията собственост, а обратно: институцията собственост прави вещите „ограничени“, независимо от това в какво количествено отношение се намират те спрямо потребностите. Иначе казано, вещите са предмет на собственост не защото са ограничени, а се оказват в системата на икономиката ограничени, защото стават предмет на собственост“ (Матеев, 1987, с. 168).

Като финален аналитичен момент авторът свързва основните категории на модела – „управление“, „ефективност“, „собственост“, в една обща картина:

„По този начин се свързват строго логически в едно единство следните категории: управление (пряк сигнал, внасящ определеност в първичните системи), ефективност (от позициите на субекта на управлението), собственост, кръг на интереси, диференциално обществено положение, състезание. Основната на всички тези категории е общата характеристика на производствения процес като целесъобразна дейност, която е насочена към някакъв полезен резултат и е свързана с определено отношение към вещите (в т.ч. и към самите трудови операции). [...] Стигаме до дефиниция на собствеността. Собствеността е икономическа институция, която характеризира едно защитено (спрямо други субекти на собственост) отношение на дадена личност и (или) колектив към производителните сили (земята, средствата за производство – натрупани фондове, работна сила, информационни масиви, продукта като поток на възпроизвеждащи се производителни сили); отношението на субекта на собствеността към нейния обект се изразява в това, че последният служи като средство за установяване на диференциалното обществено положение на субекта в съответствие с неговия кръг от интереси“ (Матеев, 1987, с. 173–174).

Матеев е безкомпромисен в критиката си на пазарните предложения за социализма. Според него това е „идеален пазар на закъснели либерали“, който нито съществува, нито може да съществува – той е отминала епоха. В едно рядко позоваване на други автори⁴ Матеев анализира доклада на известния италиански либерал от Торино Сержио Рикоса от конференция на CESES през 1979 г. в Милано, където Матеев присъства. Рикоса споделя емоционално своето разочарование, че „ежедневното чудо“ на пазара е разрушено и механизмите на класическия капитализъм не работят. Според Матеев „италианското ръкомахане“ на Рикоса не помага на науката (за разлика от американския прагматизъм на Голбрайт). То обаче оправдава „излизането на сцената на романтиците със своите наивни съвети – щом сме изправени пред конфликт между пазар и държавна намеса, какво по-просто от това „да се върнем“ към идеалния пазар от миналото“ (Матеев, 1987, с. 277). „И така на фона на тези обективни тенденции „идеалният пазар“, взет направо без никакви резерви относно етапите на неговото развитие, изпъква също като видение от миналото“ (пак там, с. 272).

В последната си книга Матеев разглежда вече не две, а три предложения за организация и управление на социалистическото стопанство, лансирани от пазарните икономисти, като ги свързва с три вида романтика⁵: (1) романтика на остатъчния доход; (2) романтика на диференциалната печалба; (3) романтика на модел на остатъчна печалба с високо разположен център.

При първата конфигурация центърът са печалбата и цената – тук предприятието самò разпределя остатъчния доход между заплати и предприемаческа печалба, то определя и какво част да натрупва, да инвестира. При втория модел инвестициите

⁴ В книгата от 1987 г. няма библиография. В предговора Матеев отбеляза, че ще посвети отделна книга да дебатите за социализма, която по всяка вероятност остава ненаписана (каква загуба за историята на икономическата мисъл!).

⁵ Интересно е, че „речникът“ на романтиката (взет от арсенала на Маркс) по отношение на пазарниците не е личен патент на Матеев и понякога той се оказва под прицела на привържениците на пазарни реформи. Например, след като цитира Г. Петров (1969), Милчо Стоименов обръща стрелите на романтизма срещу критиците на пазарните отношения (може да се предположи срещу Е. Матеев). Той пише: „Възможно ли е без правилното функциониране на валутния механизъм (преводната рубла, валутните курсове, системата и формите на плащане) да се осигурят условия за развитие и разгръщане на многостранността в икономическите отношения между страните, което по същество е качествен елемент на интеграционните форми? Израз на *икономическия романтизъм* (курсивът наш – Н.Н., Цв. М.) би било да се търси положителен отговор на тези въпроси. След като съществува национална обособеност на собствеността и в страните функционират стоково-парични отношения, при наличието на национално обособени интереси всякакви опити да се ограничат стоково-паричните форми на икономическите връзки, дори и в условията на интеграцията, са несъстоятелни. Практиката показва, че колкото по-пълно процесите на интеграция в материалната сфера са поставени върху основата на стоково-паричните отношения, толкова повече те се усъвършенстват и стимулират“ (Стоименов, 1984, с. 45–46).

се приемат изцяло от макроикономическия финансов център, който присвоява чрез данъци основната част от принадлежната стойност, а предприятията стопанисват производствените фондове. По думите на Матеев: „Колективът сам взима решение относно това какво, колко и как ще произведе и нещо повече – какви финансови средства *ще поиска* от макроикономическия център за динамика на своето предприятие. Имаме, както се вижда, имитация на класическия капитализъм при свободна двустранна конкуренция с тази разлика, че средната печалба се присвоява от обществото, което е и собственик на капитала, а вместо капиталиста решение взима поставеният на негово място организиран колектив на работниците“ (Матеев, 1987, с. 285). Този модел не може да движи интензивна икономическа динамика (колективът не печели от разширение и подобрене на производството), стимулира манипулации на асортимента и т.н. Освен това „условията при обществена собственост върху производствените фондове се отличават принципиално от условията при частна собственост“ (пак там, с. 295).⁶

Микроикономиката и границите на стопанската сметка

Макроикономиката има и своята микрооснова, тази на предприятието. Матеев прави задълбочен анализ на предприятието, като го разглежда чрез редица определения, например като „агломерация от свързани помежду си производствени процеси“ (Матеев, 1987, с. 312) или като комплекс от управленски информационни връзки (едновременно като субект и обект на управление, т.е. управляваща и управлявана система). Предприятието е оптимизираща система, която преодолява и координира неопределеността чрез съвкупност от сигнали⁷. То е пряко дефинирано чрез стопанската сметка:

„Предприятия ще наричаме тази самоуправляваща се (в някаква степен и в някакво съдържание на управленския сигнал) организационна единица, която е изведена на режим на *стопанска сметка* и при това за разлика от други висшестоящи организации, които биха били изградени на същия принцип, стои в качеството си на хозразчетна *подсистема* в основата на пирамидата, колкото и сложна да е иначе вътрешната му структура“ (Матеев, 1987, с. 315).

⁶ Сходна е и критиката на третия модел, който обаче няма да излагаме тук.

⁷ Следвайки Марксовото представяне на разпадането на размяната на два акта – Стока–Пари (продажба) и Пари–Стока (покупка), Матеев (1987, с. 333) твърди, че при социализма чрез втория акт парите представляват не само апарат за измерване, но и за *дисциплиниране* на предприятието, покупката е разрешена в рамките на плана.

Изследвайки формирането, структурата и обхвата (мащаба) на предприятието, както и обособяването му в технологичен и във функционален план, Евгени Матеев в много отношения се доближава до прозренията за трансакционните разходи и границите на фирмата на Робърт Коуз (вж. Матеев, 1987, с. 322–330). Като следва своя реалистичен подход, Матеев смята, че технологиите водят напред към обществената собственост (той се позовава и на твърденията на Голбрайт) и че пазарните механизми са отминал период⁸.

Матеев извежда *стопанската сметка* над отношенията на собственост директно от принципите на управлението (управлението за него е по-всеобхватна категория от собствеността):

„Стопанската сметка е по-широко понятие от понятието собственост. Генетически стопанската сметка има действително като изходна точка режима на собствеността, но постепенно тя се обособява и се издига на по-високо равнище на абстракция. [...] Да се внесе разграничение между стопанска сметка като по-широко понятие и собственост като конкретизация, т.е. вид стопанска сметка, има съществено значение за дългогодишната дискусия в икономическата наука и икономическата политика“ (Матеев, 1987, с. 334–335).

Според автора интересите са изведени от стопанската сметка, но в рамките на обществената собственост и не бива да се достига до наивни „романтични опити“ да се замени обществената собственост със собственост на отделните колективи, кооперативи и др. (какъвто е например опитът в Югославия).

Стопанската сметка обаче не решава проблемите за координацията. Относителните цени при обществената собственост не могат да бъдат основа за дългосрочни и стратегически решения на предприятията, те не изпълняват ролята на обратна връзка. Стопанската сметка не е ефективна в динамичен аспект, тя може да доведе до пълен монопол (по думите на Матеев, 1987, с. 355, до „феодално обособяване“) и оттам – до необходимост от централизиран контрол върху цените и мащабна бюрокрация, противно на това, което очакват „фанатизираните романтици“ (пак там, с. 340–341). Една от основните критики, отправена към привържениците на пазарни реформи, се състои в това, че при техния модел, обратно на това, което те търсят, се достига до постоянни цени, монопол и конфликт с интересите на обществото. За Матеев „при едно непредвзето отношение към въпроса

⁸ Прави впечатление, че Георги Петров и Жак Аройо, които също смятат, че е нужно да се изхожда от реалността, виждат противоположната тенденция – разширяването на пазарните механизми.

стабилни (неизменни) релативни цени вътре в границите на една национална икономическа система с обществена собственост представляват очевидна безсмислица“ (пак там, с. 341).

Парадоксално е, че според либералните реформатори предприятията се създават централно, по същия начин за нуждите на стопанската сметка се делегира и производствените фондове. С други думи, пазарът се създава централизирано, както е в теориите на Карл Полани, което коренно се различава от презумпциите на класическия капитализъм. Може ли обаче в модела на пазарна стопанска сметка да се предположат инициативност и иновации и доколко, в случай че предприятията оперират със стари и амортизирани машини?⁹ И в тази конфигурация привържениците на реформите изтъкват „абстрактен интерес – печалбата“, която дори не е водещ мотив за съвременния капитализъм. Общият извод е следният:

„И така стопанската сметка – с нейния типичен и централен елемент печалбата – се характеризира при условията, когато предприятието не е собственост на тези, които трябва да я реализират, с два съществени (необходими и достатъчни) момента: абстрактна мярка на дейността, а именно абстрактна по отношение на вида на потребителните стойности, които участват като разходи и като продукция – това допуска и налага при условията на реалния социализъм манипулиране със структурата на продукцията; и статичност, а именно печалба в даден период, и то само откъм нейното натрупване (а не и откъм влагането ѝ, с което преминаваме от статичен към динамичен аспект)“ (Матеев, 1987, с. 357).

В тази ситуация според Матеев стопанското планиране и централизираното балансиране придобиват водеща роля както в дългосрочен план, така и за преодоляване на краткосрочните дефицити. Той вярва, че от страна на държавата се предполага да извършва не благотворителен арбитраж, а *координация*. Това липсва на механизма на стопанската сметка, където може да се стигне до дезинтеграция – там няма план, има лош асортимент, наблюдава се разрастване на неформалните пазарлъци и отношения между предприятията и т.н.¹⁰ В общи линии,

⁹ Това се вижда и от проблемите, които се появяват по-късно през 1987 г. при реформата за делегиране на собствеността на предприятията – тогава ръководителите им отказват да приемат производственото оборудване, защото е амортизирано и остаряло (вж. интервюто на водещия идеолог на концепцията „собственик – стопанин“ Ж. Аройо „Неутъпканите пътища – провокация за творчество (интервю за предаване на заводите в собственост на трудовите колективи)“ във в. „Отечествен фронт“ от 18 септември 1987 г.).

¹⁰ Трябва да споменем, че Жак Аройо твърди обратното – стопанската сметка води до координация.

Матеев е на мнение, че стопанската сметка е ендегенно нестабилна и води към анархия.

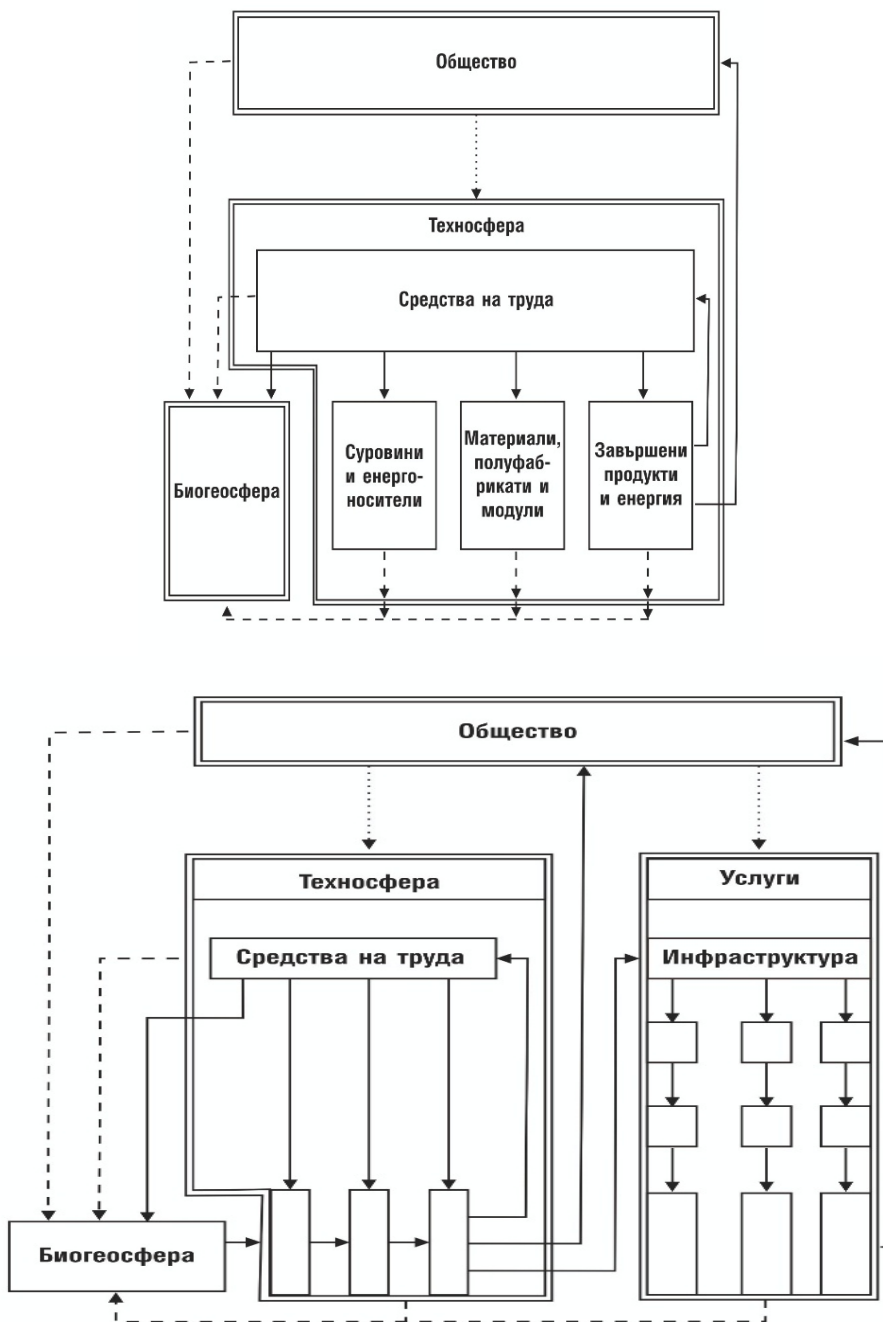
„Както се вижда, това, което у нас се нарича стопанска сметка, а също така и практиката (издигната в теория) на „счетаване“ на стопанската сметка с централизираното планиране представляват всъщност ... липса на планиране. Особено допринася за объркването на понятията дълбоко вкорененият предразсъдък, че това, което се нарича стопанска сметка, и то в този вид, в който тя функционира при реалния социализъм, е единствената форма за осъществяване на инициативата отдолу, а това, което се нарича план, е съгласуване на локалните инициативи с генералния интерес. Необходимо е в тази връзка внимателно разграничаване между „теорията“, от една страна, и фактическото положение – от друга“ (Матеев, 1987, с. 361).

Накратко, порочната динамика се свежда до следното:

„Можем да резюмираме: емпиричните факти и отношения при традиционния начин на икономическо управление образуват ясна логическа верига: предприятия на стопанска сметка → монополия е на страната на продавача → централизирано ценообразуване за защита от тази монополия → неадекватни реактивни цени → разминаване между структура на продукцията и структура на необходимите средства за производство → планови задания (за борба с дефицитите) → изпълнение на плана като база на интересите. На последния етап от тази верига змията захваща опашката си и нещата се връщат „на круги своя“, т.е. породена от стопанската сметка, веригата от следствия убива със своя последен етап собственото си начало. [...] Планът се оказва не координация на инициативи, а оръжие, насочено срещу стопанската сметка, а стопанската сметка се оказва не поле на инициативи, които подлежат на координация, а прикритие на един отказ от координация“ (Матеев, 1987, с. 362–363).

Вместо заключение – голямата картина

В началото на своята книга от 1987 г. Матеев позиционира икономическата система във възможно най-високо ниво на абстракция. Икономическата система (техносфера) е включена в рамките на една сложна *метасистема* с многобройни входове и изходи от и към други системи, различни по своя характер, но свързани от принципите на енергийния баланс. Във фиг. 1 възпроизвеждаме оригиналните графики от книгата на Матеев.

Източник: Матеев, 1987, с. 26, 48.

Фигура 1. Обществото и икономиката в структурата на метасистемата

Обществото и икономическата система взаимодействат с: (1) природната среда (биогеосфера); (2) сферата на услугите, които имат своя инфраструктура; (3) ноосферата (масивите знания, идеи, ценностни критерии) и (4) демографската система (движението на различните кохорти население). Взаимодействието между потоците (илюстрирано със схеми) е разгледано от позициите на законите за енергията и ентропията – антиентропията, законите за организацията и информацията и т.н. (с. 27). Екологичното звучене на този модел днес е очевидно.

Що се отнася до обособяването на блока на услугите – традиционно марксистка тема, в чийто център стои разграничаването на производителен и непроизводителен труд (този, който създава стойност, и онзи, който я пренася), Матеев внася някои нови моменти. Той е по-благоклонен към преките производствени услуги, към които причислява повече дейности:

„На фона на историческия подход и самата постановка на въпроса за разграничението между материалното производство и услугите се уточнява. [...] Проблемът за разграничение на услугите от материалното производство (откъм тяхната начална точка и откъм техния ефект) е играл, както е известно, голяма роля в историята на икономическата мисъл“ (Матеев, 1987, с. 45).

Според автора делението на видове труд се определя от нуждите на кибернетичната система:

„Някога на въпроса кой труд е производителен се гледаше предимно откъм идеологическата му страна или откъм изискванията на логиката на самата наука и в редица случаи (не във всички) се стигаше даже до доктринерски спорове – сега се касае за това да се установят правилно входовете и изходите на икономическата система, без което не са възможни нито по нататъшната нейна характеристика, нито ефективната икономическа политика в хода на интензивния тип динамика“ (Матеев, 1987, с. 176).

И накрая ще се опитаме да обобщим теорията на Матеев за икономическото развитие, разбиранията му за „философията на стопанската история“.

Подобно на Маркс, централно за Матеев е изучаването на законите на икономическото развитие, на неговите елементи и форми. Преди да представи своя *собствен модел на социализъм*, авторът анализира концепциите на пазарния, либералния социализъм – *икономическата романтика*. Той се опитва да изведе генетичните проблеми на либералните социалистически предложения като продължение на капиталистическата система, базирана на печалба, и нейната вътрешна еволюция. В модела на Матеев схемата е следната: просто стоково стопанство → класически капитализъм (свободна конкуренция) → зрял (монополистически) капитализъм и неговото държавно регулиране.

Матеев разглежда структурните връзки на стоковото и на капиталистическото стопанство през призмата на еволюцията на формите, през които преминават стойността и законът за стойността. Едногенни процеси водят до трансформацията на простото стоково стопанство в класически капиталистическо. Работната сила става (особена) стока, цените-стойност – цени на производството, а законът за стойността се превръща в закон за средната норма на печалба. Цените на производството (разгледани от Матеев като нормални цени) се конкретизират в емпирични (пазарни) цени, а законът за средната норма на печалба – в закон за търсенето и предлагането.

На конкретно равнище цените на производството и емпиричните цени, както и средната норма на печалба стават движещи кибернетични механизми (информационни, приемане на решения, регулативни). Всичко това е проява на процеса на нарастване на степента на сложност на системата, основен принцип на системния анализ. Независимо от това зад цялата комплексност на цените винаги могат да се открият в абстрактна форма принципите на закона за стойността:

„Но от него може да се направи съществен методологически извод за по-нататъшното изследване: стойността и отношенията, които тя изразява, са този общ фон, на който следва да се нанасят, за да получат сравнителна характеристика, всички типове ценови отношения, произтичащи от конкретната социално-историческа форма на обществения производствен процес. [...] Колебателните движения в качеството им на апарат за управление се извършват на *множество плоскости*: колебание на емпиричната цена около нормалната (производствена) цена; колебания на емпиричните работни заплати около нормалната работна заплата за приведен труд (според коефициента за квалификация, според условията за работа, в зависимост от престижността). Колебание на относителния дял на работна заплата w/v около това числено значение, което съответства на дадения етап от цикъла; на индивидуалния процент печалба около средния процент в макроикономически мащаб; на емпиричния среден процент печалба около това числено значение, което съответствува на дадения етап от цикъла“ (Матеев, 1987, с. 198, 208).

По-нататък класическият капитализъм преминава в зряла фаза, където се появяват властови и монополистически комплекси, корпорации, последвано от тяхното интегриране в рамките на териториално-политически комплекси, на държавния капитализъм. Съответно се модифицира печалбата (монополистическа, рентна печалба). Възникват механизми за нейната защита и целенасочено управление от страна на държавата – чрез инструментите на макроикономическата политика (главно монетарна и социална), чрез милитаризация на икономиката

(деформация на крайното потребление) и т.н. Наблюдават се елементи на прогнозиране и програмиране. Важно е да се подчертае, че всеки етап в еволюцията на системата, основана на печалба, е решение на проблеми, възникнали от развитието на производителните сили, на технологията и тяхното обобществяване, т.е. от нарастването на сложността на системата. В тази логика връщане назад не е възможно – то е илюзия. Системата, основана на обществена собственост и на планиране, и в частност децентрализираният демократически социалистически модел на Матеев е логическо продължение на горната еволюционна верига.

Конфликт на интереси

Авторите декларират липса на конфликт на интереси.

Използвана литература¹¹

- Abdel-Fadil, M. (1975). *La planification des prix en économie socialiste*. Paris: PUF.
- Adam, J. (1989). *Economic reforms in the Soviet Union and Eastern Europe since the 1960s*. London: Macmillan.
- Aganbegyan, A., Belkin, V. (red.). (1961). *Primeneniye matematiki i elektronnoy tekhniki v planirovaniy*. Moskva: Ekonomizdat. [Аганбегян, А., Белкин, В. (ред.). (1961). *Приложение математики и электронной техники в планировании*. Москва: Экономиздат] (*in Russian*).
- Aganbegyan, A., Granberg, A. (1968). *Ekonomiko-matematicheskiy analiz mezhotraslevogo balansa SSSR*. Moskva: Mysl'. [Аганбегян, А., Гранберг, А. (1968). *Экономико-математический анализ межотраслевого баланса СССР*. Москва: Мысль] (*in Russian*).
- Akademik Evgeni Mateev na 60 godini (redaktsionna statiya). *Ikonomicheska misal*, 1980, No. 2, 11–21. [Академик Евгени Матеев на 60 години (редакционна статия). *Икономическа мисъл*, 1980, No. 2, 11–21] (*in Bulgarian*).
- Aroyo, Zh. (1962). *Zakonat za stoynostta i tsenoobrazuvaneto v NRB*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Аройо, Ж. (1962). *Законът за стойността и ценообразуването в НРБ*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).

¹¹ Библиографията е обща за двете публикувани последователно в бр. 1 и 2/2026 части на това изследване.

- Aroyo, Zh. (1963). Metodologicheski problemi na obrazuvaneto na tsenite pri sotsializma. *Trudove na VII „Karl Marks“*, Т. 1, 1–64. [Аройо, Ж. (1963). Методологически проблеми на образуването на цените при социализма. *Трудове на ВИИ „Карл Маркс“*, Т. 1, 1–64] (in Bulgarian).
- Aroyo, Zh. (1986). *Zakonat za stoynostta pri sotsializma*. Sofiya: Partizdat. [Аройо, Ж. (1986). *Законът за стойността при социализма*. София: Партиздат] (in Bulgarian).
- Aroyo, Zh. (1989). *Ikonomicheskata sistema na sotsializma. Savremenен pogled i analiz*. Sofiya: Partizdat. [Аройо, Ж. (1989). *Икономическата система на социализма. Съвременен поглед и анализ*. София: Партиздат] (in Bulgarian).
- Asselain, J.-Ch. (1981). *Plan et profit en économie socialiste*. Paris: Presse de la fondation nationale des sciences politiques.
- Asselain, J.-Ch., Boncoeur, J. (1978). Rationalité des „prix à deux canaux“. In : Lavigne, M. (éd.). *Economie politique de la planification en système socialiste*. Paris: Economica, 136–171.
- Avramov, R., Ganev, K., & Petranov, S. (2022). To Command or to Understand? Planning Concepts and Economic Research in Communist Bulgaria. *MPRA Paper 123632*. University Library of Munich, Germany.
- Belkin, V. (2002). Zadalis' li reformy Gaydara? *Novyy mir*, No. 1. [Белкин, В. (2002). Задались ли реформы Гайдара? *Новый мир*, No. 1] (in Russian).
- Belykh, A. (2007). *Istoriya rossiyskikh ekonomiko-matematicheskikh issledovaniy. Pervyye sto let*. Moskva: LKI. [Белых, А. (2007). *История российских экономико-математических исследований. Первые сто лет*. Москва: ЛКИ] (in Russian).
- Bonev, S. (1966). Povishavane na nauchnoto ravnishte na planirane na narodnoto stopanstvo. *Ikonomicheska misal*, No. 1, 3–21. [Бонев, С. (1966). Повишаване на научното равнище на планиране на народното стопанство. *Икономическа мисъл*, No. 1, 3–21] (in Bulgarian).
- Bonev, S. (1968). *Planirane i ikonomicheski lostove*. Sofiya: Izd. na ВКР. [Бонев, С. (1968). *Планиране и икономически лостове*. София: Изд. на БКП] (in Bulgarian).
- Bornstein, M. (ed.). (1973). *Plan and market. Economic Reform in Eastern Europe*. New Haven and London: Yale University Press.
- Brody, A. (1971). *Proportion, Price and Planning*. Budapest: Akademia Kiado.
- Brus, W. (1972 [1964]). *The market in a socialist economy*. London and Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Burlakov, G. (2008). Proektat na akademik Evgeni Mateev za avtomatiziranata sistema za upravlenie v kontekst na gospodstvashtite ikonomicheski teorii. *Ikonomicheski alternativni*,

- No. 5, 103–114. [Бурлаков, Г. (2008). Проектът на академик Евгени Матеев за автоматизираната система за управление в контекст на господстващите икономически теории. *Икономически алтернативи*, No. 5, 103–114] (*in Bulgarian*).
- Chavance, B. (1979). *Les bases de l'économie politique du socialisme (essai d'histoire critique 1917-1954)*. Grenoble: Université de Grenoble.
- Chavance, B. (1992). *Les réformes économiques à l'Est (de 1950 aux années 1990)*. Paris: Nathan.
- Chobanova, R. (2015). Upravlenie, efektivnost, integratsiya – savremen en pro chit na truda na akad. E. Mateev. V: *Upravlenie efektivnost integratsiya. V tarsene na savremenni resheniya*. Sbornik dokladi ot konferentsiya, posvetena na 95-ta godishnina ot rozhdenieto na akademik Evgeni Mateev. Sofiya: NBU, 5–16. [Чобанова, Р. (2015). Управление, ефективност, интеграция – съвременен прочит на труда на академ. Е. Матеев. В: *Управление ефективност интеграция. В търсене на съвременни решения*. Сборник доклади от конференция, посветена на 95-та годишнина от рождението на академик Евгени Матеев. София: НБУ, 5–16] (*in Bulgarian*).
- Christian, M., Kott, S., Matějka, O. (eds.) (2018). *Planning in Cold War Europe. Competition, cooperation, circulations (1950s–1970s)*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.
- Csikos-Nagy, B. (1975). *Socialist Price Theory and Price Policy*. Budapest: Akademia Kiado.
- Denis, H., Lavigne, M. (1965). *Le problème des prix en Union Soviétique*. Paris: Cujas.
- Dobb, M. (1955). *On Economic Theory and Socialism*. Collected Papers. London: Routledge & Kegan Paul.
- Dobb, M. (1960). *An Essay on Economic Growth and Planning*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Dobrev, K. (1953). Za reshitelno preodolyavane na greshkite v nashata ikonomicheska nauka. *Novo vreme*, 29 (4), 18–32. [Добрев, К. (1953). За решително преодоляване на грешките в нашата икономическа наука. *Ново време*, 29 (4), 18–32] (*in Bulgarian*).
- Dunlop, J., Fedorenko, N. (eds.). (1967). *Planning and Markets: Modern Trends in Various Economic Systems*. New York: McGraw-Hill.
- Dyker, D. (1983). *The Process of Investment in the Soviet Union*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gado, O. (1971). *Reform of the Economic Mechanism in Hungary, Development 1968–1971*. Budapest: Akademia Kiado.
- Glushkov, V. (1972). *Vvedeniye v ASU*. Kiyev: Tekhnika. [Глушков, В. (1972). *Введение в АСУ*. Киев: Техніка] (*in Russian*).

- Granberg, A. (1988). *Modelirovaniye sotsialisticheskoy ekonomiki*. Moskva: Ekonomika. [Гранберг, А. (1988). *Моделирование социалистической экономики*. Москва: Экономика] (*in Russian*).
- Kobriniski, N., Mauminas, YE., Smirnov, A. (1982). *Ekonomicheskaya kibernetika*. Moskva: Ekonomika. [Кобринский, Н., Майминас, Е., Смирнов, А. (1982). *Экономическая кибернетика*. Москва: Экономика] (*in Russian*).
- Kronrod, Ya. (red.). (1959). *Zakon stoimosti i yego ispol'zovaniye v narodnom khozyaystve SSSR*. Moskva: Gosudarstvennoye izdatel'stvo politicheskoy literatury. [Кронрод, Я. (ред.). (1959). *Закон стоимости и его использование в народном хозяйстве СССР*. Москва: Государственное издательство политической литературы] (*in Russian*).
- Kronrod, Ya. (1960). *Stoimost' i tsena v usloviyakh sotsialisticheskoy ekonomiki*. V: Kronrod, Ya. (red.). *Problemy politicheskoy ekonomii sotsializma*. Moskva: Gospolizdat, 89–162. [Кронрод, Я. (1960). *Стоимость и цена в условиях социалистической экономики*. В: Кронрод, Я. (ред.). *Проблемы политической экономики социализма*. Москва: Госполитиздат, 89–162] (*in Russian*).
- Kronrod, Ya. (1966). *Zakony politicheskoy ekonomii sotsializma. Ocherki metodologii i teorii*. Moskva: Mysl'. [Кронрод, Я. (1966). *Законы политической экономики социализма. Очерки методологии и теории*. Москва: Мысль] (*in Russian*).
- Kuznetsova, T. (sost.). (2012). *Ekonomicheskaya teoriya. Fenomen Ya. A. Kronroda. K 100-letiyu so dnya rozhdeniya*. Moskva: Nestor-Istoriya. [Кузнецова, Т. (сост.). (2012). *Экономическая теория. Феномен Я. А. Кронрода. К 100-летию со дня рождения*. Москва: Нестор-История] (*in Russian*).
- Lange, O. (1968 [1965]). *Vvedeniye v ekonomicheskuyu kibernetiku*. Moskva: Progress. [Ланге, О. (1968 [1965]). *Введение в экономическую кибернетику*. Москва: Прогресс] (*in Russian*).
- Lavigne, M. (éd.). (1978). *Economie politique de la planification en système socialiste*. Paris: Economica.
- Lavoie, D. (2015 [1985]). *Rivalry and central planning*. Mercatus center, Arlington: George Mason University.
- Lorenzi, J. H. (1975). *Le marché dans la planification*. Paris: PUF.
- Lur'ye, A., Nit, I. (1973). *Ekonomiko-matematicheskoye modelirovaniye sotsialisticheskogo khozyaystva*. Moskva: MGU. [Лурье, А., Нит, И. (1973). *Экономико-математическое моделирование социалистического хозяйства*. Москва: МГУ] (*in Russian*).
- Manevich, V. (1975). *Razvitiye teorii planovogo tsenoobrazovaniya v sovetskoj ekonomicheskoy literature*. Moskva: Nauka. [Маневич, В. (1975). *Развитие теории планового ценообразования в советской экономической литературе*. Москва:

Наука] (*in Russian*).

Manov, V. (2010). Prozreniyata na akademik Evgeni Mateev za prehoda kam nov tip tsivilizatsiya. *Godishnik na UNSS*, 229–305. [Манов, В. (2010). Прозренията на академик Евгени Матеев за прехода към нов тип цивилизация. *Годишник на УНСС*, 229–305] (*in Bulgarian*).

Manov, V. (2023). Tvorchestvoto na akademik Mateev i balgarskiyat prinos v svetovната sakrovishtnitsa na znaniето. V: Mateev, E. (2023). *Avtomatizirana sistema za upravlenie na narodnoto stopanstvo*. Sofiya: UNSS, iv–xlix. [Манов, В. (2023). Творчеството на академик Матеев и българският принос в световната съкровищница на знанието. В: Матеев, Е. (2023). *Автоматизирана система за управление на народното стопанство*. София: УНСС, iv–xlix] (*in Bulgarian*).

Marcheva, I. (2016). *Politikata za stopanska modernizatsiya v Balgariya po vreme na Studenata voyna*. Sofiya: Letera. [Марчева, И. (2016). *Политиката за стопанска модернизация в България по време на Студената война*. София: Летера] (*in Bulgarian*).

Mateev, E. (1944). Prochistvane na universiteta. *Rabotnichesko delo*, br. 84, 8 dekemvri. [Матеев, Е. (1944). Прочистване на университета. *Работническо дело*, бр. 84, 8 декември] (*in Bulgarian*).

Mateev, E. (1947). *Subektivnata shkola i marksistko-leninskata politicheska ikonomiya*. Sofiya: Izd. na Balg. Rabotnicheska partiya (komunisti). [Матеев, Е. (1947). *Субективната школа и марксистко-ленинската политическа икономия*. София: Изд. на Бълг. Работническа партия (комунисти)] (*in Bulgarian*).

Mateev, E. (1949). *Kam vaprosa za saizmervaneto na kapitalnite i eksploatatsionnite razhodi (izbor na varianti)*. Sofiya: Izd. na BAN. [Матеев, Е. (1949). *Към въпроса за съизмерването на капиталните и експлоатационните разходи (избор на варианти)*. София: Изд. на БАН] (*in Bulgarian*).

Mateev, E. (1956). *Proizvoditelnostta na truda pri sotsializma i narodnostopanskoto planirane*. Sofiya: Izd. na BKP. [Матеев, Е. (1956). *Производителността на труда при социализма и народностопанското планиране*. София: Изд. на БКП] (*in Bulgarian*).

Mateev, E. (1960). *Balans na narodnoto stopanstvo*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Матеев, Е. (1960). *Баланс на народното стопанство*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).

Mateev, E. (1964). *Problems of planning in socialist countries*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences.

Mateyev, E. (1966). *Perspektivnoye planirovaniye i ekonomicheskaya kibernetika*. Sofiya:

- Izd. Bolgarskoy akademii nauk. [Матеев, Е. (1966). *Перспективное планирование и экономическая кибернетика*. София: Изд. Болгарской академии наук] (*in Russian*).
- Mateev, E. (1967). *Perspektivno planirane i ikonomicheska kibernetika*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Матеев, Е. (1967). *Перспективно планиране и икономическа кибернетика*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1967). Mathematics and the national economy. In: Dunlop, J., Fedorenko, N. (eds.). *Planning and Markets: Modern trends in Various Economic Systems*. New York: McGraw-Hill, 351–373.
- Mateyev, E. (1969). Teoriya stoimosti Marksa i problemy optimal'nogo plana. V: K. Dobrev (red.). (1969). *Teorii ikonomicheskogo rosta*. Sofiya: Izd. Bolgarskoy akademii nauk, 27–50. [Матеев, Е. (1969). Теория стоимости Маркса и проблемы оптимального плана. В: Добрев, К. (ред.). *Теории экономического роста*. София: Изд. Болгарской академии наук, 27–50] (*in Russian*).
- Mateev, E. (1970). *Rentabilnost i planirane*. Sofiya: Izd. na BAN. [Матеев, Е. (1970). *Рентабилност и планиране*. София: Изд. на БАН] (*in Bulgarian*).
- Mateyev, E. (1974). Effektivnost' i optimizatsiya. *Voprosy ekonomiki*, No. 9, 93–102. [Матеев, Е. (1974). Эффективность и оптимизация. *Вопросы экономики*, No. 9, 93–102] (*in Russian*).
- Mateev, E. (1975). *Automated system for national economic management*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences.
- Mateev, E. (1976). *Upravlennie, efektivnost, integratsiya. V tarsene na resheniya*. Sofiya: Partizdat. [Матеев, Е. (1976). *Управление, ефективност, интеграция. В търсене на решения*. София: Партиздат] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1978). Ikonomika i obkrazhavashta sreda. *Ikonomicheska misal*, No. 10, 3–11. [Матеев, Е. (1978). Икономика и обкръжаваща среда. *Икономическа мисъл*, No. 10, 3–11] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1979). Ekonomika a sociologie. *Sociologický Časopis/Czech Sociological Review*, 15 (6), 545–555.
- Mateyev, E. (1979). Ekonomika i okruzhayushchaya sreda. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnuye otnosheniya*, No. 3, 86–90. [Матеев, Е. (1979). Экономика и окружающая среда. *Мировая экономика и международные отношения*. No. 3, 86–90] (*in Russian*).
- Mateev, E. (1980). Filosofiya i ikonomika. *Filosofska misal*, No. 4, 34–57. [Матеев, Е. (1980). Философия и икономика. *Философска мисъл*, No. 4, 34–57] (*in Bulgarian*).
- Mateyev, E. (1980a). Upravleniye ekonomikoy i ideologiya. V: Kamenitser, S. (red.).

- Kriticheskiy analiz burzhuaznykh teoryi i praktika upravleniya* (po materialam mezhdunarodnoy konferentsii, Budapesht, 1978 g.). Moskva: Progress, 240–254. [Матеев, Е. (1980a). Управление экономикой и идеология. В: Каменицер, С. (ред.). *Критический анализ буржуазных теорий и практика управления* (по материалам международной конференции, Будапешт, 1978 г.). Москва: Прогресс, 240–254] (in Russian).
- Mateyev, E. (1982). K ekonomicheskoy interpretatsii obratnoy matritsy mezhotraslevykh svyazey. *Ekonomika i matematicheskiye metody*, No. 3, 412–421. [Матеев, Е. (1982). К экономической интерпретации обратной матрицы межотраслевых связей. *Экономика и математические методы*, No. 3, 412–421 (in Russian)].
- Mateev, E. (1982a). Matematika i ikonomika. *Ikonomicheskа misal*, No. 3, 24–36. [Матеев, Е. (1982a). Математика и икономика. *Икономическа мисъл*, No. 3, 24–36] (in Bulgarian).
- Mateev, E. (1983). Aktualni problemi na sotsialisticheskata ikonomika. V: Lyubikov, T. (sast.). *Sbornik trudove i biografichni belezhki za akad. Evgeni Mateev*. Sofiya: Izd. na VII „Karl Marks“. [Матеев, Е. (1983). Актуални проблеми на социалистическата икономика. В: Любиков, Т. (съст.). *Сборник трудове и биографични бележки за acad. Евгени Матеев*. София: Изд. на ВИИ „Карл Маркс“] (in Bulgarian).
- Mateev, E. (1987). *Struktura i upravlenie na ikonomicheskata sistema*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Матеев, Е. (1987). *Структура и управление на икономическата система*. София: Наука и изкуство] (in Bulgarian).
- Mateev, E. (2000 [1968, za sluzhebno polzване]). *Za upravlenieto na ikonomikata v SASHT*. Sofiya: Novi horizonti. [Матеев, Е. (2000 [1968, за служебно ползване]). *За управлението на икономиката в САЩ*. София: Нови хоризонти] (in Bulgarian).
- Mateev, E. (2023 [1974]). *Avtomatizirana sistema za upravlenie na narodnoto stopanstvo*. Sofiya: UNSS. [Матеев, Е. (2023 [1974]). *Автоматизирана система за управление на народното стопанство*. София: УНСС] (in Bulgarian).
- Morozov, A., Glushkova, V., Korobkova, T. (2013). Sozdaniye YEdinoy Sistemy Sotsial'noy Informatsii (YESSI) – bolgarskoy OGAS (Nauchnoye sotrudnichestvo Instituta kibernetiki s bolgarskimi uchrezhdeniyami i predpriyatiyami (1967–1978 g.). *Matematicheskiye mashiny i sistemy*, No. 3, 3–22. [Морозов, А., Глушкова, В., Коробкова, Т. (2013). Создание Единой Системы Социальной Информации (ЕССИ) – болгарской ОГАС (Научное сотрудничество Института кибернетики с болгарскими учреждениями и предприятиями (1967–1978 г.). *Математические машины и системы*, No. 3, 3–22] (in Russian).
- Nemchinov, V. (1962). *Ekonomiko-matematicheskiye metody i modeli*. Moskva: Sotsekgiz. [Немчинов, В. (1962). *Экономико-математические методы и модели*. Москва:

Соцэкгиз] (*in Russian*).

Nenovsky, N., Marinova, T. (2025). History of planning and cybernetics in Bulgaria during socialism: the contributions of Evgeni Mateev. *Economic History Working Papers*, 2025/No. 6. Genève: Paul Bairoch Institute of Economic History.

Nenovsky, N., Marinova, T. (2026). Bulgarian Economists on the Development of an Independent Basis for Price Formation in COMECON Trade (1958–1971). *MPRA Paper*, No. 127666.

Nenovsky, N., Marinova, Tsv. (2026). Georgi Petrov i teoretichnite osnovi na pazarnoto sotsialisticheskoto stopanstvo v Bulgariya. Chast parva: Pazar, pechalba i tsenoobrazuvane. *Ikonomicheska misal*, 71 (1), 24–52. [Неновски, Н., Маринова, Цв. (2026). Георги Петров и теоретичните основи на пазарното социалистическо стопанство в България. Част първа: Пазар, печалба и ценообразуване. *Икономическа мисъл*, 71 (1), 24–52] (*in Bulgarian*).

Nenovsky, N., Marinova, Tsv. (2026a). Sotsialisticheskiyat kibernetichen ideal na Evgeni Mateev. Chast parva: Proizvoditelnost na truda, planirane i avtomatizirani sistemi za upravlenie. *Ikonomicheska misal*, 71 (1), 53–83. [Неновски, Н., Маринова, Цв. (2026a). Социалистическият кибернетичен идеал на Евгени Матеев. Част първа: Производителност на труда, планиране и автоматизирани системи за управление. *Икономическа мисъл*, 71 (1), 53–83] (*in Bulgarian*).

Nenovsky, N., Penchev, P. (2017). Between Carl Menger and Peter Struve: On Russian Liberal Economics. *History of Economic Ideas*, 25 (3), 11–40.

Neuberger, E. (1959). The Yugoslav Investment Auctions. *Quarterly Journal of Economics*, 73 (1), 88–115.

Notkin, A. (1948). *Ocherki teorii sotsialisticheskogo vosproizvodstva*. Moskva: Gospolitizdat. [Ноткин, А. (1948). *Очерки теории социалистического воспроизводства*. Москва: Госполитиздат] (*in Russian*).

Notkin, A. (1960). Optimal'noye sochetaniye nakopleniya i potrebleniya i norma nakopleniya. V: Kronrod, Ya. (red.). *Problemy politicheskoy ekonomii sotsializma*. Moskva: Gospolitizdat, 163–201. [Ноткин, А. (1960). Оптимальное сочетание накопления и потребления и норма накопления. В: Кронрод, Я. (ред.). *Проблемы политической экономики социализма*. Москва: Госполитиздат, 163–201] (*in Russian*).

Novozhilov, V. V. (1995). *U istokov podlinnoy ekonomicheskoy nauki* (predisloviye Petrakov, N. (3–14), tekst biografii Kozerskaya, N. (71–228). Moskva: Nauka. [Новожилов, В. В. (1995). *У истоков подлинной экономической науки* (предисловие Петраков, Н. (3–14), текст биографии Козерская, Н. (71–228). Москва: Наука] (*in Russian*).

Nuti, M. (1970). Review on „Planning and Markets: Modern Trends in Various

- Countries". *The Economic Journal*, 80 (317), 136–139.
- Peters, B. (2016). *How Not to Network a Nation : The Uneasy History of the Soviet Internet (Information Policy)*. Massachusetts: The MIT Press.
- Petrakov, N. (1971). *Nekotoryye voprosy upravleniya ekonomikoy*. Moskva: Mysl'. [Петраков, Н. (1971). *Некоторые вопросы управления экономикой*. Москва: Мысль] (*in Russian*).
- Petrov, G. (1964). Otnosno bazata na tsenite pri sotsializma. *Ikonomicheska misal*, No. 9, 87–103. [Петров, Г. (1964). Относно базата на цените при социализма. *Икономическа мисъл*, No. 9, 87–103] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1969). *Stokovi otnosheniya i tsenoobrazuvane pri sotsializma*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1969). *Стокови отношения и ценообразуване при социализма*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1976). *Danatsite v sistemata na planovoto rakovodstvo na sotsialisticheskite predpriyatiya*. Varna: Izd. „Georgi Bakalov“. [Петров, Г. (1976). *Данъците в системата на плановете ръководство на социалистическите предприятия*. Варна: Изд. „Георги Бакалов“] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1978). *Finansirane na razshirenoto vazproizvodstvo i na tehnicheskiya progres*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1978). *Финансиране на разширеното възпроизводство и на техническия прогрес*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1987). Planomernost i pazarni otnosheniya. V: Andonov, B. (red.). *Stokovo-parichnite otnosheniya i upravlenieto na ikonomikata pri sotsializma*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 49–82. [Петров, Г. (1987). Планомерност и пазарни отношения. Разпределение на доходите на стопанските организации. В: Андонов, Б. (ред.). *Стоково-паричните отношения и управлението на икономиката при социализма*. София: Наука и изкуство, 49–82] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1987a). Razpredelenie na dohodite na stopanskite organizatsii. V: Andonov, B. (red.). *Stokovo-parichnite otnosheniya i upravlenieto na ikonomikata pri sotsializma*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 130–162. [Петров, Г. (1987а). Разпределение на доходите на стопанските организации. В: Андонов, Б. (ред.). *Стоково-паричните отношения и управлението на икономиката при социализма*. София: Наука и изкуство, 130–162] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1990). *Krahat na totalitarnata ikonomika. Deformatsii na obshtestvenata sobstvenost*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1990). *Крахът на тоталитарната икономика. Деформации на обществената собственост*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1990a). Stopanskata smetka v darzhavnite industrialni predpriyatiya do

- 1964 г. V: Berov, L., Dimitrov, D. (red.). *Razvitie na industriyata v Balgariya (1834, 1947, 1989)*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 307–318. [Петров, Г. (1990а). Стопанската сметка в държавните индустриални предприятия до 1964 г. В: Беров, Л., Димитров, Д. (ред.). *Развитие на индустрията в България (1834, 1947, 1989)*. София: Наука и изкуство, 307–318] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1990b). Stopanskata smetka v darzhavnite predpriyatija sled 1964 г. V: Berov, L., Dimitrov, D. (red.). *Razvitie na industriyata v Balgariya (1834, 1947, 1989)*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 445–466. [Петров, Г. (1990b). Стопанската сметка в държавните предприятия след 1964 г. В: Беров, Л., Димитров, Д. (ред.). *Развитие на индустрията в България (1834, 1947, 1989)*. София: Наука и изкуство, 445–466] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (2016). *Lazhlivite reformi v Balgariya*. Sofiya (sobstveno izdanie). [Петров, Г. (2016). *Лъжливите реформи в България*. София (собствено издание)] (*in Bulgarian*).
- Polterovich, V. (1985). Norma diskonta i koeffitsiyent prioritetnosti otrasley. *Ekonomika i matematicheskiye metody*, 21 (5), 895–910. [Полтерович, В. (1985). Норма дисконта и коэффициент приоритетности отраслей. *Экономика и математические методы*, 21 (5), 895–910] (*in Russian*).
- Selucky, R. (1972). *Economic Reforms in Eastern Europe*. New York: Praeger.
- Seurot, F. (1978). La fonction d'utilité sociale en système socialiste. In: Lavigne, M. (éd.). *Economie politique de la planification en système socialiste*. Paris: Economica, 15–37.
- Shapkarev, P. (1987). Ikonomiko-matematicheskata laboratoriya pri BAN na 20 godini. V: Vladov, H. (red.). *Ikonomiko-matematicheskoto modelirane v deystvie*. Sofiya: Izd. na BAN, 7–17. [Шапкарев, П. (1987). Икономико-математическата лаборатория при БАН на 20 години. В: Владов, Х. (ред.). *Икономико-математическото моделиране в действие*. София: Изд. на БАН, 7–17] (*in Bulgarian*).
- Šik, O. (1967). Prices in the New Economic System of Management, in a Socialist Economy. In: Dunlop, J., Fedorenko, N. (eds.). *Planning and Markets: Modern trends in Various Economic Systems*. New York: McGraw-Hill, 217–228.
- Stoimenov, M. (1984). *Valutnata konvertiruemost pri sotsializma. Problemi i perspektivi*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Стоименов, М. (1984). *Валутната конвертируемост при социализма. Проблеми и перспективи*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Tartarin, R. (1978). Schémas de reproduction et politique d'industrialisation. In: Lavigne, M. (éd.). *Economie politique de la planification en système socialiste*. Paris: Economica, 62–101.
- Todorov, H. (2003). *Teoriya na akademik Evgeni Mateev za upravlenie na natsionalnata ikonomika*. Sofiya: IK „Hristo Botev. [Тодоров, Х. (2003). *Теория на академик Евгени*

- Матеев за управление на националната икономика. София: ИК „Христо Ботев“] (*in Bulgarian*).
- Tsagolov, N. (red.). (1959). *Zakon stoimosti i yego rol' pri sotsializme*. Moskva: Gosplanizdat. [Цаголов, Н. (ред.). (1959). *Закон стойности и его роль при социализме*. Москва: Госпланиздат] (*in Russian*).
- Voyeykov, M. (2023). *Marksizm i intellektual'naya Rossiya. Politekonomicheskiye siluety: Tugan-Baranovskiy, Rubin, Kronrod*. Moskva: URSS Lenand. [Воейков, М. (2023). *Марксизм и интеллектуальная Россия. Политэкономические силуэты: Туган-Барановский, Рубин, Кронрод*. Москва: URSS Ленанд] (*in Russian*).
- Vladimirova, K. (red.). (2009). *Spomeni za akademik Evgeni Mateev*. Sofiya: Sayuz na uchenite v Balgariya. [Владимиорова, К. (ред.). (2009). *Спомени за академик Евгени Матеев*. София: Съюз на учените в България] (*in Bulgarian*).
- Wilczynski, J. (1972). *Socialist Economic Development and Reforms*. London: Palgrave Macmillan.
- Yahiel, N. (1997). *Todor Zhivkov i lichnata vlast. Spomeni, dokumenti, analizi*. Sofiya: Izd. M-8-M. [Яхиел, Н. (1997). *Тодор Живков и личната власт. Спомени, документи, анализи*. София: Изд. М-8-М] (*in Bulgarian*).
- Yanakiev, R. (1972). *Nauchno-tehnicheskata revolyutsiya i avtomatiziranite sistemi*. Sofiya: Partizdat. [Янакиев, Р. (1972). *Научно-техническата революция и автоматизираните системи*. София: Партиздат] (*in Bulgarian*).
- Yaremenko, Yu. (1981). *Strukturnyye izmeneniya v sotsialisticheskoy ekonomike*. Moskva: Mysl'. [Яременко, Ю. (1981). *Структурные изменения в социалистической экономике*. Москва: Мысль] (*in Russian*).
- Zauberman, A. (1967). *Aspects of Planometrics*. New Haven: Yale University Press.
- Zauberman, A. (1975). *The Mathematical Revolution in Soviet Economics*. The Royal Institute of International Affairs, London: Oxford University Press.

Николай Неновски е доктор на икономическите науки, професор в Университета „Жул Верн“ (Франция), професор в Университета за национално и световно стопанство (София) и афилиран професор в НИУ ВШЭ (Москва). Член е на Управителния съвет на Българската народна банка. ORCID 0000-0002-9544-9024, nenovsky@gmail.com

Цветелина Маринова е доктор по икономика, доцент в Нов български университет, член на Института по икономическа история „Пол Байрок“ (Университет на Женева) и асоцииран изследовател в LEFMI (Университет „Жул Верн“, Франция). ORCID 0000-0002-2455-1515, tsvetelina.marinova@gmail.com

Nikolay Nenovsky, DSc, is a Professor of economics at the Jules Verne University, France, Professor at the University of National and World Economy, Sofia and Affiliated Professor at the SU HSE, Moscow. He is currently member of Bulgarian National Bank Governing Council. ORCID 0000-0002-9544-9024, nenovsky@gmail.com

Tsvetelina Marinova, PhD, is an Associate Professor at New Bulgarian University, a member of the Paul Bairoch Institute of Economic History (University of Geneva), and an Associate Researcher at LEFMI (Jules Verne University, France). ORCID 0000-0002-2455-1515, tsvetelina.marinova@gmail.com

THE SOCIALIST CYBERNETIC IDEAL OF EVGENI MATEEV

Part Two: Systems Theory and Economic Development

Abstract. This article presents the main ideas and contributions of Evgeni Mateev, whose extensive body of work is difficult to encompass in its entirety. Following a brief biographical overview, it traces the development of his views toward systems theory and cybernetics. The key elements of his model of socialism and the algorithm for its practical implementation are analysed. The article also examines fundamental methodological principles formulated in his seminal work, *Structure and Management of the Economic System* (1987), including microeconomic aspects related to the role of enterprises.

Keywords: economics of socialism; planning; cybernetics; economic reforms; Bulgaria; Evgeni Mateev

JEL codes: B3; C60; P20; P30; P51

Как да се цитира тази статия: How to cite this article:

Nenovsky, N., Marinova, Tsv. (2026). Sotsialisticheskiyat kibernetichen ideal na Evgeni Mateev. Chast vtora: Teoriya za sistemite i ikonomicheskoto razvitiye. (The Socialist Cybernetic Ideal of Evgeni Mateev. Part Two: Systems Theory and Economic Development). *Economic Thought Journal*, 71 (2), 218–243 (in Bulgarian). <https://doi.org/10.56497/etj2671202>